

---

## *Modern dualisme en de hang naar romantiek*

*Dave Dröge*

---

Door de uitzonderlijke progressie van de kapitalistisch technologische mens zijn we in een nieuw tijdperk aanbeland, door ecologen het Antropoceen genoemd, een tijdperk waarin door menselijk handelen ‘onze’ planeet en het heersende klimaat ingrijpend veranderen. Inmiddels is duidelijk dat het vooruitgangdenken zonder rekening houden met gevolgen voor de langere termijn niet houdbaar is, tenzij we de generaties na ons willen opzadelen met schier onoplosbare problemen.

In deze nadagen van het prometheïstische vooruitgangdenken, in de nadagen van het kapitalistisch technologisch complex (KTC) - ofwel aan het begin van dit Antropoceen - is de hang naar Romantisme een logische stap. Meer en meer beginnen we te beseffen dat wij, als moderne mensen, medeschuldig zijn. Dit nieuwverworven inzicht vraagt om een andere benadering dan het sluiten van compromissen, het vraagt om andere oplossingen dan aangedragen door het hyperrealisme van *The Economist* en hun in cijfers uitgedrukte fatalistische waarheden, eigenhandig ontworpen waarheden waarmee het KTC zichzelf graag bedient om critici bij voorbaat de mond te snoeren. Hun zondvloedpolitiek betekent voor toekomstige generaties dat zij geen recht op leven hebben en het betekent voor de huidige generatie dat zij daaraan medeschuldig is. Er zijn kortom heldendaden nodig om te ontsnappen aan deze harde les in realiteitszin. Deze heldendaden hebben als bijkomend voordeel dat ze een gevoel kunnen verschaffen van werkelijk te hebben geleefd, van betekenisverlening, in tegenstelling tot het slechts als lijdend voorwerp deelnemen in deze wereld van het noodzakelijk geachte pragmatische compromis. Zonder sporthelden en hun heroïsche strijdvaardigheden zou het oorlog zijn. De vraag lijkt dus niet zozeer gerechtvaardigd óf het moderne dualisme een hang naar romantiek bewerkstelligd, maar veeleer welke vorm de juiste keuze is: de hang naar een romantisme uit een verleden, zoals bijvoorbeeld te zien bij het Forum voor Democratie en andere sociaal-nationalistische partijen, of een romantiek met compassie voor het ecologisch perspectief, een opkomen voor alle zwakkeren in de samenleving, waaronder dieren, zoals zichtbaar bij de Partij voor de Dieren.

De sterk opgekomen tegenbewegingen van het moderne dualisme komen kortom uit verschillende hoeken van de samenleving en bevatten verscheidene politieke ideologieën. Alle partijen zullen de waarheid claimen, dat is inherent aan politieke filosofie, maar de verschillen zijn levensgroot. Momenteel schiet bijvoorbeeld een emancipatiebeweging haar doel voorbij: de gekste combinaties worden gelegd om maar aan te tonen dat er sprake zou zijn van witte/mannelijke suprematie. De verdeel- en heerspolitiek heeft het gemakkelijk: de polarisatie is simpel op te schroeven door deze tegenbewegingen onder de noemer ‘rechts extremisme’ en ‘extreem links’ te plaatsen en ze vervolgens tegen elkaar uit te spelen via identiteitspolitiek, om daarop deze zogenaamde tweestrijd groothartig in te dammen met een urgent beroep op het gezond verstand, met het aanvallen van hun cijfermatige zolderkamerwaarheden of met een oproep tot meer liberalisme en realisme, al is het maar vanuit pragmatisch oogpunt. Dit leidt tot een ongebreidelde eb- en vloedstroom, tot een eindeloos heen- en weer bewegen tussen angst en onderwerping, waarvan de primaire uitkomst immer hetzelfde is: verdeel - en heers. Ondertussen wordt elke oprechte journalistieke zoektocht tenietgedaan door commercieel belang en de terreur van SM (sociale media), voorheen ook wel de *opstand der borden* genoemd. De moderne mens dwingt zichzelf om scherp te (ver)oordelen: je bent vóór of tégen, je stemt links of rechts. Nuances worden terzijde geschoven. Activisme vanuit compassie voor dieren of mensen wordt weggezet als terrorisme, opkomen voor zwakkeren wordt gediskwalificeerd als extremisme en irrealistisch fanatisme. De op commercie gebaseerde selectieve, insinuerende krantenkoppen zetten kwaad bloed en worden in hun botheid als discriminatie gezien, leidend tot emotioneel geladen tegenreacties, terwijl compassie voor de medemens in nood wordt afgedaan als meelijwekkend, als aanstellerij en borstklopperij of als niet veel meer dan een hypocriete vorm van zelfbevrediging. Deze polarisatie is koren op de molen van de *happy few*. Zij benutten de cultureel oplaaierende identiteitsgevechten, zij weten dat dit ons afleidt van wat er werkelijk aan

de hand is: Moeder Aarde wordt continue misbruikt voor kortstondig gewin van een enkeling, henzelf, en toekomstige generaties hebben het nakijken. Dit na-ons-de-zondvloed humanisme blijkt niets meer dan een egoïsme te zijn van de ergste soort, een hebzucht welke ten koste gaat van de biodiversiteit, de oceanen, van empathie voor andere diersoorten en zelfs ten koste van ecologie, van de Aarde als leefbare planeet.

Ook in Nederland vindt een botsing plaats tussen de gevestigde orde die het heeft verkwanseld, en die dat ondanks alle mooie beloften nog steeds met verve doet, en tegenkrachten die zowel van goede wil zijn als niets dan kwaad in de zin hebben. De menselijke intuïtie en levenskracht kan op verschillende manieren worden benut. Niet alleen een nietsontziende, alles uitroeierende Hitler in de polder, maar ook een vriendelijk ogende wolf in schaapskleren kan, als *banaliteit van het kwaad*, het compromiszoekende polderlandschap omploegen en de in slaap gesuste, vredige akker in vuur en vlam zetten. Het gevaar dient, zo heeft het Adolf Eichmann proces al bewezen, in de spiegel te worden gezocht. In de spiegel van de *Gutmensch* bijvoorbeeld, waarin hij zichzelf glanzender voordoet door een vijand te kiezen, een vijand waartegen hij zich kan afzetten en waardoor zijn Goedheid sterker dan ooit begint te glimmen, als een lichtbron die de over ons neerdalende duisternis bestrijdt. En laten we hierbij ook de woorden van Stefan Zweig niet vergeten, wanneer hij spreekt over de nobele goedgelovigheid van de Engelsen en hun naïviteit te denken dat Europa zonder Oostenrijk denkbaar is.

*Maar wat is dan dit moderne dualisme dat een hang naar Romantiek aanwakert?*

Het denken in tegenstellingen, in hiërarchie en in een geest buiten het lichaam, in gevoel versus ratio en in een absoluut verschil tussen mens en dier, manifesteert zich hardnekkig in een vanuit het monotheïsme geworteld humanisme. De nieuwe religie is hierin de mens die boven de wereld uitstijgt, die zich naast de natuur plaatst en haar naar believen mag misbruiken. Voor dit rigoureuze humanisme is het bijkans alsof de mensheid over superieure kunstmatige intelligentie beschikt, een niet-natuurlijke intelligentie, uitstijgend boven natuurlijke processen. Maar zover is het niet, en het is de vraag of dat er ooit van komt. Bovendien zal het humanisme als filosofische stroming dan verleden tijd zijn en overgaan in transhumanisme, tenzij we tegen die tijd worden overheerst door kunstmatige intelligentie zoals wij momenteel over andere diersoorten heersen. De mens is en blijft onderdeel van de natuur en alleen acceptatie van dit inzicht zal ons kunnen redden uit de handen van overmoedigheid en grootheidswaan, het zal ons kunnen behoeden neerbuigend om te gaan met dieren, planten en de Aarde, ja, alleen een kritische reflectie en acceptatie van onze mentale beperkingen zal voldoende leefruimte scheppen voor generaties na ons, tenzij een superieure kunstmatige intelligentievorm ons een lesje in nederigheid leert. De andere mogelijkheid is dat deze les in nederigheid van de natuur zelf komt, maar ook dan is het te laat.

Inherent aan dit moderne, meer subtiele dualisme dan uit de tijd van Descartes is de huidige betekenis van het woord 'romantiek'. In ons vocabulaire duidt het woord op een onmogelijkheid, op een niet-realistisch ideaal. Iets als romantisch bestempelen betekent een veroordeling, of liever gezegd een bagatellisering van de wensen en ideeën van de ander. We beseffen niet dat we onszelf tekortdoen: menselijke intuïtie en overtuigingen komen vanzelf bovendien wanneer we contact maken met de (vooral vrouwelijke kant van de) natuur, wanneer we ons gevoel niet onderdrukken maar bewust laten komen en gaan, wanneer we ons bewustzijn verruimen. Laat ik enkele voorbeelden noemen om dit te illustreren: wanneer we in het wild zwemmende walvissen of dolfijnen mogen ontmoeten, ontstaat intuïtief inzicht in het leven op Aarde en de menselijke rol daarin. En wanneer we een dagenlange bergtocht ondernemen worden we geconfronteerd met onze beperktheid als individu, met onze nietigheid in relatie tot de reikwijdte en uitgestrektheid van de natuur. Deze romantische levenservaringen leiden bij de meeste mensen tot acceptatie van ons vergankelijk lot, en daarop tot het willen doorgeven van het leven aan volgende generaties. Intensief contact met de natuur kan echter ook tot het tegendeel uitlokken: geldingsdrang om als individu eeuwig te blijven bestaan, een tot een zich in alle hevigheid verzetten tegen dit noodlot. Deze levensenergie, deze *nil tot leven*, kan zich in positieve zin uiten, bijvoorbeeld in creatieve werklust van de kunstenaar die kunst wil maken met een K, met eeuwigheidswaarde, of in bepaalde manifestaties van religieuze aard, waaronder bijvoorbeeld sportieve topprestaties en de daarbij gepaard gaande adoratie. Maar het kan helaas ook resulteren in politieke ambitie,

in het willen bereiken van eeuwige roem: de *wil tot macht*. Toch zullen de meeste mensen een door henzelf gesubsidieerde tijger (een huiskat) gegrepen vogeltje willen redden van een wisse dood, en de meeste mensen walgen gelukkig van het zien van het onbeschrijflijke dierenleed in een varkensstal in de bio-industrie, maar een enkeling zal het hardnekkig ontkennen, zijn schouders ophalen of zelfs kunnen genieten van al dat dierenleed, bijvoorbeeld omdat het hem een superioriteitsgevoel verschaft over zijn eigen noodlot of in zijn bestaan als 'hogere' diersoort. Ook dát is onderdeel van de *o zo menselijke natuur*. En natuurlijk helpt het hierbij als de portemonnee rijkelijk wordt gevuld. Het nutsdenken is als slappe resultante van de Verlichting dan ook niet meer dan een karig resultaat, maar een gezonde tegenreactie hoeft geen anti-beweging te zijn. Het romantisme als een verheerlijking van het verleden waarin kunst, religie en politiek nauw verweven zijn hoeft niet te worden opgehemeld om te komen tot een beweging die het anders wil, tot een idealisme welke de huidige wereld en het overheersende Grote Verhaal wil verbeteren. Bovendien hoeft dit enthousiasme, deze toewijding voor verandering, niet continu te worden gecorrigeerd door ironische zelfrelativering wanneer de basis, de kern van het geuite verzet, geweldloos is, waarbij dient te worden opgemerkt dat overtreding van de wet voor de goede zaak noodzakelijk kan zijn - nood breekt wetten: om een kind uit een brandend huis te redden zal men huisvredebreuk dienen te plegen, en om een wet te veranderen dient men soms een andere te overtreden.

En laten we ook niet vergeten dat het schrijven van het achterafverhaal een heerlijk ontspannen bezigheid is: het geeft je alle tijd, ruimte en mogelijkheden om de geschiedenis te vormen naar de grillen van je gewillige pennenstreken, maar het *einde van de historie* is daarmee niet in zicht. De Iraanse revolutie, de religieuze coup na een periode van relatieve vrijheid, is slechts een van de vele voorbeelden van revoluties die onverwacht snel optraden, al zal de eigen geschiedschrijving halsstarrig anders beweren. Evenals de Franse revolutie leidde zij een periode in van burgeroorlog voor miljoenen mensen, resulterend in bijvoorbeeld ondergrondse verzetsliteratuur. Toegegeven, hierin lijkt in eerste instantie sprake van een verstrengeling tussen kunst en politiek, maar de paradox van niet-geëngageerde literatuur is dat zij, veelal zonder het zelf te beseffen, bijdraagt aan de handhaving van de status quo waarin we verkeren, terwijl bijvoorbeeld een van de beste romans ooit geschreven, Wij van Jevgeni Zamjatin, niet zou hebben bestaan zonder maatschappelijke bevlogenheid van de auteur in kwestie. De terechte angst voor de kwalijke gevolgen van een volgende revolutie is evenwel niet minder dan een natuurlijke, doorleefde angst voor entropie, voor de natuurwet van chaos waarin langdurig en tijdens voor- en tegenspoed ontwikkelde culturele verworvenheden om zeep worden geholpen. Dit kan soms verfrissend zijn. Beter echter is het om te streven naar evolutie, dus zonder de gewraakte beginletter R. Een mooi voorbeeld van een vrij recente culturele evolutie is de grootschalige (h)erkenning van het voordeel van een dieet op voornamelijk plantaardige basis door de consument, leidend tot een wereldwijde sociale beweging gelijkend op *Flower Power*. Maar helaas dienen we onszelf nu de volgende prangende vraag te stellen: is er genoeg tijd voor een evolutie in plaats van een revolutie? Of dienen wij de klimaatnoodtoestand uit te roepen om toekomstige generaties te behoeden voor een rampscenario van ongekeerde omvang? En hoeveel dieren zullen nog door de mens worden mishandeld, uitgebuit of als soort uitsterven voordat deze evolutie genoeg voeten aan de grond krijgt? Voor honderden miljoenen, zo niet miljarden dieren en voor vele diersoorten zal het te laat zijn.

*Een vriendelijk romantische, post-humanistische toekomstschets?*

Laat ik hier allereerst een schets geven van de romantische mogelijkheden wanneer we (grotendeels) het idealisme van bijvoorbeeld de Partij voor de Dieren kiezen.

De zondvloedpolitiek wordt definitief verlaten en ingeruild voor de vertegenwoordiging van toekomstige generaties, in beleid met een visie die langer reikt dan het geschatte laatste levensjaar van de huidige politiek leiders, gestoeld op kwalitatief onderzoek en ethische waardeoriëntaties. Moeder Aarde wordt dus niet langer verkracht en misbruikt, want we erkennen dat we onderdeel zijn van al het leven en verbonden met elkaar - mensen, dieren en planten en de Aarde en haar hulpbronnen - en daarmee als meest disruptieve diersoort een verantwoordelijkheid hebben voor het milieu, voor (andere) dieren, voor planten en ja, eventueel ook voor toekomstige niet-biologische (lees: kunstmatige) vormen van bewustzijn. Niet-menselijke basisrechten

zullen worden ingevoerd, of dat nu voor kunstmatige intelligentie of voor dieren is. Deze fundamentele rechten zullen voorzien in het vermijden van leed (pijn) en in de bescherming van de leefomgeving en hun natuurlijke vermogens, opdat zij kunnen floreren. Empathie voor dieren en de verantwoordelijkheid die de mens heeft voert de boventoon, waarbij het menscentrale denken wordt ingeruild voor ecologisch denken.

Er vindt een omkering van normen plaats, zoals gedemonstreerd tijdens evenementen in Amsterdam, waar de norm van vlees eten naar vegetarisch is omgedraaid; nu dient men expliciet te vermelden dat men vlees wenst in plaats van andersom. Dit luidt een nieuw tijdperk in, een periode waarin toenemend bewustzijn van dierenleed en de schadelijke gevolgen van het nuttigen van vlees, maar ook eieren en melkproducten uit de bio-industrie resulteert in het tegendeel: dierenleed wordt niet langer voor lief genomen of geaccepteerd als noodzakelijkheid om een goedkoop stuk mals vlees te braden of een hartig ei te bakken. Een dier wordt niet langer gezien als product met een verdienmodel, als *return of investment*. We naderen een periode waarin de mens niet langer accepteert dat eten van dieren een vanzelfsprekendheid is. Naast de morele aspecten willen smaakpupillen een rol van betekenis blijven spelen, maar gelukkig zorgen almaar betere veganistische producten ervoor dat zelfs de meest verstokte vleeseter hun smaak prefereert. De werkelijke onwetendheid, de hardnekkige ontkenning van feiten en het stilzwijgende sadisme van de fervente vleeseter zal doorbroken worden door toenemend bewustzijn, door laten zien wat werkelijk plaatsvindt om tot dierlijke producten te komen, zoals bijvoorbeeld het keer op keer zwanger maken en weghalen van het kalf bij de moeder voor het produceren van meer melk. Verruiming van het bewustzijn kan verhelderend zijn, werelden openen en werkelijkheden openbaren, maar voor de gevoelige mens kan het soms als een last worden ervaren. Deze neveneffecten worden niet veronachtzaamd noch gebagatelliseerd, maar liefdevol besproken en doorleefd.

De paradox van het (neo)liberalisme - de eenling heeft recht op bezit maar is inherent aan het systeem zelf grondstof, *human capital* geworden, een te gebruiken nut in het heden en restant nadat de accumulatie van het kapitaal heeft plaatsgevonden - zal worden bestreden door vernieuwende democratische instituties. Om dit voor elkaar te krijgen zal het afschuiven van de problemen op het conto van de identiteit- en culturele verschillen worden doorbroken. In deze nieuwe economische wereldorde zal de vervuiler alles betalen, hierin zal de sociale ondergrens en ecologische bovengrens worden gerespecteerd en gehandhaafd, al dan niet door kunstmatig intelligentie, een intelligentie die de voorwaarden reguleert waarbinnen landen hun economische spelvormen mogen uitoefenen. De Aarde als gratis hulpbron met patenten op haar zaden en inbeslagname van lappen grond en de hierin aanwezige, in honderden miljoenen jaren gevormde materialen komt, samen met het privébezit als exclusief recht, ten einde. De paradox van depolitisering zal worden ontmaskerd. De klimaatnoodtoestand zal worden uitgeroepen. Uitbuiting van groepen mensen, diersoorten en natuurlijke hulpbronnen zal worden tenietgedaan en een grotendeels plantaardig, maar in ieder geval écht diervriendelijk dieet zal worden aangemoedigd en gepropageerd, evenals geboortebeperving en andere manieren om onze ecologische voetafdruk drastisch te verminderen. De wereldeconomie zal worden omgevormd naar volledig groene energievormen waarin respect voor Moeder Aarde overheerst, voor ál het leven, óók het toekomstige leven. Culturele verschillen zullen bestaan en worden gezien als een verrijking, wanneer ze tenminste de verbeterde mensen- en dierenrechten respecteren en wanneer ze functioneren binnen de vastgestelde sociale ondergrens en ecologische bovengrens.

*Wat zal het alternatief zijn?*

Het alternatief zal een romantische toekomst zijn waarin het verleden wordt opgerakeld.

Wanneer bovenstaande (r)evolutie niet op tijd plaatsvindt zal het neoliberale nutsdenken en de verdeel- en heerspolitiek van de financieel superrijken leiden tot een andere, hoe dan ook onafwendbare romantische toekomst. Dit zal een toekomst zijn waarin de identiteitspolitiek zich niet langer laat uitspelen en verdelen, een scenario waarin de uit de status quo afgeleide fascistische krachten zich zullen verenigen en hun woede zullen samenballen tot een nieuwe catharsis waarin kunst, cultuur en politiek oneigenlijk worden gebundeld, vrij naar de verwerpelijke ideeën van enkele ophitsers en machtswellustelingen die nu nog relatief onschuldig lijken en op onze lachspieren werken met hun nepnieuws, newspeak, doublespeak, surveillance technieken,

culturele hoogmoed en alternatieve waarheden, tot we wakker worden in een nachtmerrie. Het is aan ieder van ons om deze herhaling van de geschiedenis voor te zijn.

Dave Dröge

Vlaardingen, juni 2019